

Mətanət Dağıstan qızı Zalova

*Gəncə şəhəri M.C. Paşayev adına 39 №-li
tam orta məktəbin ingilis-fransız dilləri müəllimi
<https://orcid.org/0009-0002-4928-9098>
E-mail: metanetzalova29@gmail.com
[https://doi.org/10.69682/arti.2025.92\(1\).185-189](https://doi.org/10.69682/arti.2025.92(1).185-189)*

İNGİLİS DİLİNİN TƏDRİSİNDƏ MƏDƏNİYYƏTLƏRİN ÖYRƏNİLMƏSİ

Матанат Дагестан гызы Залова

*учитель английского и французского языков
полной средней школы №39 им.М.Дж. Пашаева города Гянджи*

ИЗУЧЕНИЕ КУЛЬТУР В ПРЕПОДАВАНИИ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Metanet Daghistan Zalova

*English-French language teacher
of M.J. Pashayev secondary school No. 39 at Ganja city*

CULTURE STUDY IN ENGLISH LANGUAGE TEACHING

Xülasə. İngilis dilinin tədrisində mədəniyyətlərin öyrənilməsi müasir metodologiyada ən vacib bir sahədir. Dil və mədəniyyət arasındakı əlaqə haqqında bir sıra empirik tədqiqatlar onun dil bacarıqlarının və mədəni dünyagörüşün öyrənilməsində əhəmiyyətli rolundan bəhs edir. Məqalənin məqsədi ümumi təhsil məktəblərində ingilis dilini öyrənən şagirdlərin mədəniyyətlər haqqında bilik və bacarıqlarının inkişaf etdirilməsi yollarını təqdim etməkdir. Bu məqsədlə məqalə araşdırmalarda verilən fikir və rəylərinə əsaslanan nəzəri çərçivəni müzakirə edir.

Açar sözlər: *mədəniyyət, dil, bilik və bacarıqlar, dünyagörüş, kommunikasiya*

Аннотация. В статье подчеркивается, что современная методология является важным направлением изучения культур в преподавании английского языка. Ряд эмпирических исследований взаимосвязи языка и культуры указывают на ее важную роль в освоении языковых навыков и культурного мировоззрения. Цель статьи – представить пути развития знаний и навыков о культурах у учащихся, изучающих английский язык в общеобразовательных школах. С этой целью в статье обсуждается теоретическая основа, основанная на идеях и мнениях, высказанных в исследованиях.

Ключевые слова: *культура, язык, знания и умения, мировоззрение, коммуникация.*

Abstract. The research paper focuses on learning cultures in English language teaching, an essential aspect of modern methodology. Several empirical studies examine the relationship between language and culture, underscoring its crucial role in developing language skills and cultural perspectives. The article aims to present strategies for enhancing students' knowledge and skills regarding cultures while learning English in general education schools. To achieve this, it discusses a theoretical framework based on the ideas and findings presented in existing studies.

Keywords: *culture, language, knowledge and skills, perspectives, communication*

İngilis dili həm ünsiyyət, həm də mədəniyyət vasitəsi kimi qlobal cəmiyyətdə əhəmiyyətli dərəcədə rol oynayır. Bu baxımdan bir çox alimlər dil və mədəniyyət arasında əlaqənin olduğunu inanır və bu sahədə bir sıra araşdırmalar aparırlar. İngilis dilinin tədrisi sahəsində dil və mədəniyyət arasındakı əlaqə ilə bağlı iki əks perspektiv mövcuddur.

Mədəniyyət ingilis dilinin öyrənilməsinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir edir, öyrənənlərin motivasiyasını, qavrayışını və ünsiyyət strategiyalarını formalaşdırır. Mədəniyyətin integrasiyası kommunikativ səriştəni artırır, mədəniyyətlərarası anlaşmanı gücləndirir və dil öyrənmə mühitlərində inklüzivliyi və hörməti təşviq edir [2; 3; 9]. Buna baxmayaraq, mədəni boşluqlar

müəllimlərin şagirdlərin davranışlarını yanlış şərh etmələrinə səbəb ola bilər ki, bu da çox vaxt münafişəyə səbəb olur. Bu münafişələr bir sıra təsirlərə səbəb olur. Belə olan halda şagirdlər özlərini səhv başa düşülən və ya təcrid olunmuş hiss edir, intizamla bağlı müraciətlərin daha yüksək nisbətləri yaranır və mədəni dünyagörüşə zəif malik olurlar.

S. Cenkinsə (Jenkins, S., 20210) görə, *“dillərin mədəniyyətlə güclü, ayrılmaz və mürəkkəb əlaqələri var”* (2010) və dili öyrənmək mahiyyətə bir xalqın mədəniyyətinə və adətlərinə bir pəncərə açır [8, s.460]. Bütün dünyada ingilis dili müəllimləri öz öyrənənlərinin öz millətlərini inkişaf etdirmək üçün lazım olan linqvistik bacarıqları əldə etmələrinə diqqət yetirirlər də, ingilis dilində dil və mədəniyyətlərin öyrənilməsi sinifdə mühüm rol oynayır. J. Mörfi (Murphy, J.) öz araşdırmalarında mədəniyyətin insanın hissləri və fəaliyyəti ilə sıx əlaqəsi olduğunu və onun sosial, milli və kimlik məsələləri ilə bağlı olduğunu qeyd edir. Mədəniyyət *sosiologiya, psixologiya, antropologiya və dilçilik* kimi çoxsaylı sahələrdə bir çox tədqiqatların obyektinə çevrilmişdir [9, s. 147].

Öyrənmə və öyrətmə sahəsində F. Qao (Gao, F. 2006: 59) dil öyrənmə və mədəniyyət təlimi arasındakı əlaqəni aydın şəkildə vurğulayaraq, *“dil öyrənmək mədəniyyət öyrənməkdir”* ifadəsi kimi işlədir. O, eyni şəkildə qeyd edir ki, *“dil öyrətmək mədəniyyət öyrətməkdir”*. Bundan əlavə, Qao vurğulayır ki, müəllimlər ingilis dilinin tədrisində mədəniyyətşünaslığın əhəmiyyətini dərk etməli və şagirdlərin mədəni şüurunu artırmaq və onların kommunikativ səriştələrini təkmilləşdirməyi hədəfləməlidirlər [6, s.7].

K. Bayram və C. Kortes (Byram, K. and Kramsch, C. 2007) mədəniyyətlərin tədrisi haqqında bəzi araşdırmalar ziddiyyətli fikirlər irəli sürmüşlər [2; 3]. Birincisi, qeyd edirlər ki, tədris üzrə dil sillabusları yüklüdür. Ona görə də dil kurikulumlarında mədəniyyəti tədris etməyə həm zaman, həm də məkan baxımından yer vermək çətinləşir. İkincisi, bir çox müəllimlər üçün mədəniyyəti öyrətmək dillərdən daha çətin görünür və adətən mədəniyyət və ya *“mədəniyyətlərə əsaslı səriştə”* öyrətməyə hazır deyillər. Bunun səbəbi onlara “mədəniyyətlərə əsaslı səriştə”nin öyrədilməməsidir. Onların tədris metodunda uyğunlaşdıracaq və ya təqlid edəcək bir modeli yoxdur və başqa sözlə, müəllimlərin mədəniyyət

yətlərin tədrisi üzrə praktiki təcrübəsi çox aşağı səviyyədədir.

2. Mədəniyyətlərin öyrənilməsi sahələri

Mədəniyyətin inkişafına təsir edən çoxlu sahələr – akademik fənlər mövcuddur. Birincisi, mədəniyyətlərə əsaslı ünsiyyətin təməl daşını təşkil edən linqvistik təhlil anlayışlarına töhfə verən *dilçilikdir*. Digəri, insan davranışını və motivasiyasını dərk etmək üçün istifadə etdiyimiz bir çox fikirləri bizə verən psixologiyadır. Antropologiya və sosiologiya davranış və müxtəlif cəmiyyətlərdə sosial dəyərləri formalaşdıran amillərlə bağlı araşdırmalarımıza təsir edən digər iki sahədir.

Dil öyrənmək təkcə əlifba, lüğət və qrammatikanı əhatə edən mürəkkəb bir prosesdir. Davranış və mədəni normalar kimi dillərin məzmununu öyrənmək lazımdır. Məsələn, şagirdlər ingilis dilini və eyni zamanda digər ölkələrin dilini öyrənmək istədikləri zaman sadəcə dilin linqvistikasını deyil, ingilis dili və Birləşmiş Krallıq haqqında hər şeyi özündə cəmləşdirirlər.

M.N. Brok və Y. Naqasaka (Brock, M.N., Nagasaka, Y. 2005) iddia edirlər ki, dil öyrənmənin hər mərhələsində *“mədəniyyətlərə əsaslı”* və ya *“pragmatik”* səriştə nəzərə alınmalıdır. Bu konsepsiya dil öyrənlərinin özlərini rahat hiss etmələrinə kömək edən sosial bacarıqları əhatə edir, çünki bu, onlara ünsiyyət bacarıqlarına effektiv şəkildə nail olmaq imkanı verir [1, s.20].

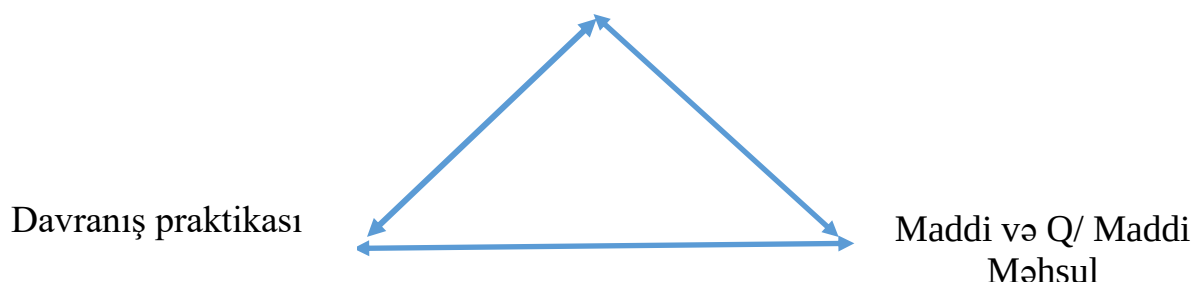
Mədəni şüur həqiqətən müxtəlif humanist fənlərdən olan fikirləri sintez edən fənlərə əsaslı bir mövzudur. Bu yanaşma müxtəlif mədəniyyətləri effektiv şəkildə anlamaq və onlarla əlaqə qurmaq üçün lazım olan qabiliyyət və bacarıqları müəyyən etməyə kömək edir.

Mədəniyyət yaradıcılığı ifadə etmək, şəxsi şəxsiyyəti formalaşdırmaq və cəmiyyətin ətrafı ilə əlaqəsini gücləndirmək və ya saxlamaq üçün həyatı bir vasitə kimi xidmət edir. Mədəni təcrübələrlə məşğul olmaq asudə vaxt və əyləncə imkanlarını təmin edir, eyni zamanda öyrənməyi və başqaları ilə təcrübə mübadiləsini asanlaşdırır [4; 7].

Mədəniyyət bir-biri ilə əlaqəli olan müxtəlif ölçüləri əhatə edir, cəmiyyət daxilində mürəkkəb anlaşma şəbəkəsini təşkil edir. Xarici dillərin öyrənilməsi üzrə milli standartlara (1996) əsasən, biz bunu üç əsas komponentə bölmək olar: *perspektivlər, təcrübələr və məhsullar*.

Fəlsəfi Perspektivlər

Mənalar, yanaşmalar, dəyərlər, ideyalar

Şəkil 1. Mədəniyyətlərin öyrənilməsi komponentləri

1) *Fəlsəfi Perspektivlər*: Bura cəmiyyətin dünyagörüşünü formalaşdıran *inanclar, dəyərlər və fərziyyələr* daxildir. Bu perspektivlər fərdlərin ailə, təhsil və uğur kimi anlayışlar haqqında düşüncələrinə təsir edir. Bu fəlsəfi əsasları başa düşmək, müəyyən davranışların və təcrübələrin bir mədəniyyət daxilində niyə qəbul edildiyini anlamaq üçün vacibdir.

2) *Davranış Təcrübələri*: Bunlar cəmiyyətin dəyərlərini və inanclarını əks etdirən gündəlik hərəkətlər və qarşılıqlı əlaqələrdir. Buraya mədəniyyətdəki fərdlərin bir-birləri ilə necə yaşadığına və əlaqə saxlamasına rəhbərlik edən rituallar, ənənələr və sosial normalar daxil ola bilər. Davranış təcrübələri hətta oxşar fəlsəfi perspektivləri paylaşan qruplar arasında da geniş şəkildə fərqlənə bilər.

3) *Maddi və qeyri-maddi Məhsullar*: Bu aspektə mədəniyyət tərəfindən istehsal olunan artefaktlar, incəsənət, ədəbiyyat, musiqi və texnologiya, eləcə də daha az görünən, lakin mədəniyyətə dərindən ayrılmaz olan dillər, adətlər və sosial strukturlar daxildir. Həm maddi, həm də qeyri-maddi məhsullar mədəniyyətin fəlsəfi dəyərlərinin ifadəsi kimi xidmət edir və müasir təcrübələrlə formalaşır [5, s.47].

Bu üç komponent arasındakı əlaqə mədəniyyətin necə dinamik və bir-biri ilə əlaqəli sistem olduğunu göstərir. Fəlsəfi perspektivlərdəki dəyişikliklər davranış təcrübələrində dəyişikliklərə səbəb ola bilər ki, bu da öz növbəsində mədəniyyətin istehsal etdiyi maddi və qeyri-maddi məhsulların növlərinə təsir göstərə bilər. Bu qarşılıqlı əlaqəni başa düşmək xarici dil və mədəniyyət haqqında daha dərin fikir əldə etmək istəyən hər kəs üçün çox vacibdir.

L. Damen (Damen, L.1987) bu komponentləri təhlil edərək mədəniyyətin altı diqqətəlayiq xüsusiyyətini təqdim etmişdir [5, s. 78]:

- 1) *Mədəniyyət öyrənilir*;
- 2) *Mədəniyyətlər və mədəni nümunələr dəyişir*;
- 3) *Mədəniyyət insan həyatının universal faktıdır*;
- 4) *Mədəniyyətlər yaşayış üçün unikal və bir-biri ilə əlaqəli, seçilmiş planlar toplusunu və bu planları dəstəkləmək üçün onları müşayiət edən dəyər və inanc dəstlərini təmin edir*;
- 5) *Dil və mədəniyyət bir-biri ilə sıx bağlıdır və interaktivdir*;
- 6) *Mədəniyyət öz daşıyıcıları ilə ətraf mühitin təqdim etdiyi çoxlu stimullar arasında filtrləmə vasitəsi kimi fəaliyyət göstərir* [4; 9].

2. Mədəniyyətlərin tədrisinin tətbiqi yolları

Məqalə mədəniyyət gündəminin tədrisinə daha ətraflı baxır və aşağıdakı sahələrdə mümkün düşüncə yollarını araşdırır:

- *Mədəniyyət hara uyğun gəlir? Hansı bacarıqlara aiddir?*
- *Mədəniyyət kurikulumu hansı sahələri əhatə edir?*
- *İngilis dilində mədəniyyətin tədrisini nə vaxt tətbiq etməliyik?*
- *Mədəniyyətin tədrisində nəyi və hansı səviyyədə öyrətməliyik?*
- *Materiallar mədəniyyət məsələsini necə həll edir və bu adekvatdır mı?*
- *Mədəniyyətin tədrisi üçün ən yaxşı audio, mətn və əyani vəsaitlər hansılardır?*
- *Müxtəlif səviyyələrdə mədəniyyətlərin tədrisi üçün hansı metodologiya ən uyğundur?*

- *Hansı fəaliyyət növləri başqa mədəniyyətləri öyrənməyə və qiymətləndirməyə kömək edir?*

Məktəblərdə ingilis dilinin tədrisində mədəniyyətin təlimini gücləndirmək üçün şagirdlər, müəllimlər, valideynlər və icma üzvləri arasında qarşılıqlı əlaqə yaratmaq üçün müəyyən edilmiş prosesləri kəşf etmək faydalı olur. Təlim prosesi:

- *Liderlik təcrübələrini və şagird maraqlarını formalaşdıran mövzuları müəyyən etmək*

- *Təlimi formalaşdıran sahələri anlamaq*

- *Məktəb, icma və valideyn tərəfdaşlığını inkişaf etdirmək*

- *Xüsusilə risk altında olan məktəblər üçün qayğıkeş mədəniyyəti daxil etmək*

- *Müəllimlər üçün uyğun resursları yaratmağı təşviq etmək. [4; 5; 7]*

Yerli mədəniyyəti vurğulayarkən ingilis dilini öyrətməyin ən təsirli yollarından biri sahə səfərləri və ya icma ilə qarşılıqlı əlaqə kimi real dünya fəaliyyətləridir. Yerli muzeyə, mədəni sayta və ya hətta məşhur bazara baş çəkmək maraqlı söhbətlərə səbəb ola bilər və öyrətdiyiniz dil üçün kontekst təmin edə bilər.

Ünsiyyət yaratmaq üçün *nitq etiketləri, müraciət formaları, yumor, adət-ənənə və yaxşı davranış*, həqiqətən, ingilis mədəniyyəti ilə əlaqəli xüsusiyyətlərdir. Digər ölkələrin ədəbiyyatı, kino, musiqi, incəsənət və fəlsəfəyə verdiyi töhfələr böyük təsirə malikdir. Xarici ölkələrin bədii əsərlərindən tutmuş məşhur filmlərə və musiqilərə qədər ingilis dilli ölkələrin mədəniyyəti qlobal incəsənət və ideyaların formalaşmasında mühüm rol oynamışdır. Bu elementlər nəinki dili zənginləşdirir, həm də millətin irsi və dəyərlərinin daha dərinəndən dərk edilməsini təmin edir və onu ingilis dilinin tədrisində və ondan kənarda kəşfiyyət üçün maraqlı mövzu halına gətirir [1; 4].

Sınıfdə şagirdlərlə mədəniyyətlərin öyrənilməsində şagirdlərə ingilis dilini öyrənməyə kömək etmək üçün dörd praktik məsləhəti vermək olar:

- *ingilis dilində əyləncə və media təmin etmək*

- *rollu oyunlarda mədəniyyəti nümayiş etdirmək*

- *müzakirə və söhbəti təşviq etmək*

- *lüğət yaratmaq üçün oyunlar oynamaq*

- *qəzet və jurnal məqalələrindən istifadə etmək*

- *müxtəlif mövzularda aydın təlimatlar hazırlamaq*

- *anlama ilə əlaqəli ifadələri öyrətmək.*

Müəllimlər mədəniyyətlərin tədrisində fənləri bir-birinə inteqrasiya edir və bu inteqrasiyada həlledici rol oynayırlar. Onların mədəniyyətə yanaşmaları və münasibətləri tələbələrin qavrayışlarına və məşğuliyyətlərinə əhəmiyyətli dərəcədə təsir göstərə bilər. Bundan əlavə, kurikulumlar və dərsliklər mədəni kontekstləri və təcrübələri daxil etmək üçün düşünülmüş şəkildə tərtib edilməlidir. Ənənəvi materiallar mədəni nüansları nəzərdən qaçıra bilər, beləliklə, öyrənmə dərinliyinə xələl gətirir. Nəticə etibarilə, pedaqoqlar müxtəlif perspektivləri və immersiv mədəni təcrübələri təmsil edən resursları seçməlidirlər [2; 5].

Bundan əlavə, mədəni şüurun öyrədilməsi üsulları və mədəni öyrənmənin xarici dil siniflərinə inteqrasiyası yolları təsvir olunacaq. Bundan əlavə, dil sinif müəllimləri üçün mədəniyyət məsələlərinin həlli üçün bəzi praktiki təlimatlar veriləcəkdir. İngilis dilinin tədris olunan siniflərdə mədəniyyətin öyrədilməsinin üstünlükləri və mənfi cəhətləri də müzakirə olunmalı və sonunda müzakirə və nəticə təqdim olunmalıdır.

Problemin aktuallığı. Mədəniyyət tədrisi insanların həyat tərzlərini, münasibətlərini, inanclarını və dəyərlərini tədqiq etməklə öyrənmələrə hədəf mədəniyyət haqqında anlayışlarını gücləndirməyə kömək edir. Tədqiqatlar göstərir ki, müəllimlər dərslərinə mədəni elementləri daxil etdikdə dil öyrənilməsi daha effektiv ola bilər. Bu yanaşma öyrənmələrə hədəf dillə əlaqəli mədəniyyətə tam şəkildə batırmağa imkan verir və bu, daha zəngin və daha cəlbedici öyrənmə təcrübəsinə səbəb olur.

Problemin elmi yeniliyi. Ümumi təhsildə ingilis dilinin öyrədilməsində mədəniyyətlərin tədrisi innovativ metodlardan istifadə edilməklə yeni yanaşmaların perspektivliyini sübut edir. Mədəniyyətin tədrisində müasir təlimatlar və üsullar ingilis dilinin metodologiyasında ən vacib sahə kimi araşdırılır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə verilmiş tədqiqatın təhlilləri və alınan nəticələri ümumi təhsil müəssisələrində ingilis dilinin tədrisində mədəniyyətlərin tədrisində tətbiq oluna bilər. Digər tərəfdən, tədqiqat üzrə mədəniyyət təlimi üzrə təlimat kimi istifadə oluna bilər.

Ədəbiyyat:

1. Brock, M.N. and Nagasaka, Y. Teaching pragmatics in the EFL classroom? SURE you can! TESL Reporter, 2005 31(1), 17-26.
2. Byram, K. and Kramsch, C. Why is it so difficult to teach language as culture? The German Quarterly, 2008 81(1), 20-34.
3. Byram, M. and Grundy, P. (ed.) Context and culture in language teaching and learning. Clevedon: Multilingual Matters. 2003 – pp.24-49
4. Cortés, N.C. Language meeting culture in the foreign language classroom: A comparative study. Interlingüística, 2007 17, 230-237.
5. Damen, L. Culture learning: The fifth dimension in the language classroom. Reading, MA: Addison-Wesley. 1987 123 p.
6. Gao, F. Language is culture – on intercultural communication. Journal of Language and Linguistics, 2006 5(1), 58-67.
7. Holliday, A. The role of culture in English language education: key challenges. Language and Intercultural Communication, 2009 - 9(3), 144-155.
8. Jenkins, S. Monolingualism: an uncongenial policy for Saudi Arabia's low-level learners. ELT Journal, 2010 64(4), 459-461.
9. Murphy, E. The cultural dimension in foreign language teaching: Four models. Language, Culture and Curriculum, 1988 1(2), 147-163.

Redaksiyaya daxil olub: 03.02.2025.